

ОЛИВЕРА НЕДЕЉКОВИЋ
Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис“, Чачак

УДК 77.033(497.11)

РАЗГЛЕДНИЦЕ ЧАЧКА У БИБЛИОТЕЦИ ЦЕЛИНИ ЈОВАНА ДАВИДОВИЋА

Сажетак: На примеру колекције разгледница старог Чачка из библиотеке целине Јована Давидовића, која је у значајној мери употпунила празнине у збирци некњижне грађе Завичајног одељења Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, указано је на значај ове врсте библиотечног материјала, као аутентичног сликовног извора за истраживања прошлости одређеног подручја. Предочавајући термилошка несагласја и специфичне проблеме са којима се библиотекари суочавају приликом ретроспективне набавке, чувања и обраде разгледница, текст се на примеру ове колекције бави и неким савременим могућностима њихове заштите и презентовања.

Кључне речи: разгледница, библиотечки фондови, прикупљање и обрада некњижне грађе, периодизација, каталози, дигитализација, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Завичајно одељење, библиотека целина Јована Давидовића

Разгледница као извор за истраживање

„... Град не ђрича своју ђрошлосћ, већ је садржи као линије на руци, исцписану у ћошковима улица, у жалузинама ђрозора, у ћелендерима сћейе-ница, у анћенама ћромобрана, у држачима за засћаве, и сваки гео је ђо-ћом исцписан одребоћинама, урезима, ћесћерисањима, косинама“¹ – пише

¹ Итало Калвино, *Невидљиви ћрадови*, Деведесет четврта, Београд, 1996, стр. 11-12.

у *Невидљивим градовима* Итало Калвино. Живописније него што то могу колоне цифара и спискови имена по матичним и катастарским књигама, јасније него што то чине томови писане грађе, пређашње лице града нам се у свој својој непоновљивој лепоти може открити на једном једином, невеликом комаду хартије – на разгледници.²

Настала од дописне карте пре више од једног века, разгледница је *огочешка била резултат приватне иницијативе па је до данас сјорно ко је први увео илустроване поштанске карте. О томе се, пре свега, сјоре Немци и Французи, а њима се придружимо и ми. Смајра се да су прве модерне разгледнице настале у Пруско-француском рату 1870. године, па Немци ишћичу свој Аугуста Шварца из Олденбурга, а Французи своја Леона Бенардоа из Сил Ле Жилмеа, док се ојеш у нашој, а већ и у сјраној, лишераштури наводи да је био Пешир Манојловић, геодешки офицер, који је из Беча послао у Сомбор прву ишамјану разгледницу.*³ Ускоро илустроване дописне карте постају омиљене у читавој Србији⁴, што потврђује и распис којим је 1897. године министар народне привреде одобрио њихову израду приватним лицима. Оне су, према *Правилнику за израду дописних карата*, биле дужине 14 cm, а ширине 9 cm, и прецизно прописаног садржаја на адресној (предњој) и реверсној (обратној) страни⁵. Девет година касније озваничена је *одела реверсне сјране разгледнице на пола : за адресу и шекш саошшешња*.⁶ Велику популарност коју је овај вид писаног саобраћања убрзо стекао, потврђују подаци: број продатих дописница у свету 1910. године износио је чак 860 000 000, а 1926. године је само у Србији поштом послато 11 000 000 примерака дописних карата. Данас су илустроване поштанске карте скоро у потпуности замењене електронским разгледницама или MMS порукама, али због тога што *у коншинуишешу праше живош града, негов урбани развој пр свега, а пошом градишешки и архишешкионски*

2 Видети: мр Зденка Радовановић, *Чишање и шумачење амбијенталних приказа Чачка са сјарих фотографија и разгледница*, у: Зборник радова Народног музеја ХХХИИИ, Чачак, 2003, стр. 71-88 и *Архишешкионске грађевине Чачка на сјарим разгледницама*, у: Зборник радова Народног музеја ХХХИИИИ, Чачак, 2004, стр. 107-129.

3 Жељко Шкаламера, *Београдске разгледнице*, у: Годишњак града Београда (Београд). - Књ. 30 (1983), стр. 113.

4 О њиховом изгледу, еволуцији облика, садржаја који су на њима презентовани, односу слике и простора остављеног за уписивање текста, као и техникама штампе и другим карактеристикама исцрно пише Бранибор Дебељковић у књизи *Сјара српска фотографија*, Народна библиотека Србије, Београд, 2005, стр. 235-242.

5 Генезу форме и преглед различитих типова разгледница врло детаљно разрађује Жељко Шкаламера у раду *Београдске разгледнице*, у: Годишњак града Београда (Београд). - Књ. 30 (1983), стр. 113.

6 Драган Драшковић, *Фотографије и разгледнице у Народног музеју Краљево*, у: *Наша прошлост* (Краљево). - Бр. 6 (2007), стр. 55.

најзначајније објекте, догађаје, начин живота, обичаје, личности, природне лепоте⁷, временом добијају сасвим нови значај, па све чешће постају пасија колекционара и предмет помног интересовања истраживача.

Испртвани оловком или објективом фотоапарата заустављени призори улица које су до данас неколико пута мењале имена, фотографије радњи у којима се израђивала или продавала роба која одавно није у употреби, снимци тргова на којима су, из године у годину, подизани, а затим рушени споменици, панораме паланки које су данас градови и тек покоји, у времену заустављени пролазник – одавно нису само сликовна белешка и пропратни илустративни материјал. Квалитет уметничке интерпретације стварности, естетска и документарна вредност илустрованих дописница, али и њихова намена (*улазнице за њриредбе, за „шалвизу ѡишћу“ – ѡри избору најлепше девојке и најлепшег младића на забавама Удружења трговаца или занатлија...*)⁸ временом постају виши и разнороднији, па примерци сачувани захваљујући ентузијазму картофила представљају значајан историјски извор за свеколико дијакронијско проучавање живота једне средине. Упркос томе што су првобитно имале намену тек да пренесу кратка саопштења, најчешће поздрав или лепу жељу пошиљаоца, разгледнице често садрже и писана сведочанства о животу и узајамним везама истакнутих појединаца, те и текст исписан на полеђини слике може да представља прави изазов за истраживача.

Стога би на основу зналачки вођених збирки разгледница умногоне била олакшана израда њихових библиографија, њихово објављивање у виду репринт-издања, штампаних албума, мултимедијалних или интернет-презентација, али и створени услови за истраживања прошлости заснована управо на визуелним изворима. Из свих ових разлога временом се наметнула потреба за прикупљањем примерака, формирањем фототека, чувањем и обрадом разгледнице у институцијама – првенствено у музејима и архивима, али и у библиотекама. Разгледница тако постаје важан библиотечки материјал који треба систематски сакупљати, обрађивати, на одговарајући начин заштитити и учинити доступним за кориснике. Овај задатак, уз Народну библиотеку Србије, првенствено имају завичајна одељења, у складу са својом улогом измештеног дела националног фонда и нужног чувара колективног сјећања локалне заједнице и њеног културног идентитета у ери глобализације.⁹

⁷ Градимир Ж. Луковић, *Старо лице Ивањице*, Г. Ж. Луковић, Ивањица, 1999, стр. 9.

⁸ Градимир Ж. Луковић, *Старо лице Ивањице : Ивањица са старих разгледница*, Г. Ж. Луковић, Београд, 1990, стр. 10.

⁹ Васка Сотиров-Ђукић, *Завичајне збирке у дигиталном добу*, у: Панчевачко читалиште (Панчево). - Год. 4, бр. 6 (мај 2005), стр. 46.

Разгледница као библиотечки материјал (физичка и кашаловска обрада)

Различите су дефиниције разгледница које се могу наћи у литератури намењеној библиотекарици. У *Малој југословенској енциклопедији библиотечарства* чији су аутори Владимир Јокановић, Емил Поповић и Милош Стојановић, разгледница је одређена као *фошорейродуција насељеног месца, околине или сџоменика у боји или црно-бела, најчешће на каршону величине 8, 5 × 14 ст.*¹⁰ Душанка Ристић и Надежда Петронић у приручнику *Инвеншарисање библиотечке грађе* дефинишу је као *дводимензионални визуелни приказ, видљив голим оком, на швргом папиру, који се ошпрема пошшом без омоша,*¹¹ а одређивана је и као *дописница са ошвореним, свима дошуйним садржајем, шшамманом марком и нижом пошшарином.*¹² Као и при дефинисању остале штампане грађе која нема форму књиге, постоји извесна термиолошка неусаглашеност, тако да поједини аутори разгледнице сврставају у документациони материјал, други у ситан библиотечки материјал или визуелну грађу, а најчешће су у библиотечкој грађи сврстане у некњижну библиотечку грађу (non-book materials).

Питање: *како шај бројни материјал средшш и учиншш ирисшуйачним кулшурној јавносш?*¹³ – које је у свом раду *Прилог обради разгледница* још 1962. године поставио Драгутин Никчевић, може се и данас поставити. Пет деценија од како је Народна библиотека Србије упутила обавезујући предлог да се у свим народним библиотекама формирају завичајна одељења,¹⁴ та грађа се, с узорним изузецима, углавном само прикупља. Несистематизована и необрађена, она тако најчешће остаје недоступна корисницима, а самим тим и неискоришћена.

Као и у већини институција културе које се баве прикупљањем ових аутентичних *сликовних извора докуменшарне вредносш,*¹⁵ и у Завичајном одељењу Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ разгледнице Чач-

¹⁰ Vladimir Jokanović, Emil Popović, Miloš Stojanović, *Mala jugoslovenska enciklopedija bibliotekarstva*, Beograd, 1988, str. 213.

¹¹ Душанка Ристић, Надежда Петронић, *Инвеншарисање библиотечке грађе*, Народна библиотека Србије, Београд, 1998.

¹² Драган Стојменовић, *Збирка разгледница Завичајног одељења Народне библиотеке Бор*, у: Бележница (Бор). - Год. 9, бр. 16, 2007, стр. 67.

¹³ Драгутин Никчевић, *Прилог обради разгледница*, у: Библиотекар (Београд). - Год. 14, бр. 3 (1962), стр. 226.

¹⁴ Десанка Стаматовић, *Завичајни фондови данас*, у: Стање и перспективе развоја завичајних фондова, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2004, стр. 12.

¹⁵ Жељко Шкаламера, *Београдске разгледнице*, у: Годишњак града Београда (Београд). - Књ. 30 (1983), стр. 113.

ка објављене до 1941. године набављане су *без систематских настојања да се остваре још једне колекције као издавачке или документарне целине*.¹⁶ Недовољна информисаност о продукцији, недоступност извора, слаби покушаји да се надокнади изгубљено време и напори стручних радника усмерени како би се надоместиле празнине превасходно у књижном фонду, бројна стручна питања која су остала неразрешена и после 35 година од формирања одељења,¹⁷ недостатак материјалних средстава и простора, као и друге околности, отежале су ретроспективну набавку разгледница, али и другог некњижног материјала. У општој збирци фотодокумената од 3 984 јединице налази се стога 169 разгледница, међу којима преовлађују разгледнице Чачка и околине из друге половине XX века. Оне су, заједно са фотографијама, инвентарисане и стручно обрађене. Најпре је вођен јединствени лисни каталог за фотографије и разгледнице, а од 2002. године се, у складу са свим предностима аутоматске обраде, ажурирају подаци за алфаветски и предметни електронски каталог и за ову врсту грађе. Као и све остале дводимензионалне слике, и разгледнице су заштићене ковертима у две величине (17, 5 × 12, 5 cm и 17, 5 × 25 cm) и према *numerus currensu* усправно сложене у фиоке, мада Драгутин Никчевић у свом раду предлаже израду засебних дрвених кутија са посебним механизмом, а у *Мејодском ујушћиву за формирање и вођење завичајних збирки* др Десанка Стаматовић препоручује да се *фотографије, разгледнице и друга некњижна грађа смеше у фиоке или одговарајуће картонске кућије*.¹⁸

Захваљујући наследницима полиглоте, библиофила и картофила Јована Давидовића (1925-1977), рођеног у селу Бањица недалеко од Чачка, у знатној мери су попуњене празнине у овој збирци. Њиховом заслугом овдашња Градска библиотека по уговору бр. 607 од 31. октобра 1979. године, добила је вредну библиотеку целину.¹⁹ Уз значајну збирку монографских публикација у којој посебно место заузима богата лингвистичка литерату-

¹⁶ *Ишо*, стр. 113.

¹⁷ Библиотекар саветник Завичајног одељења Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, Марија Орбовић, у раду саопштеном на саветовању *Сћање и персијективе завичајних фондова*, одржаном у Чачку 14. и 15. децембра 2000. године, а објављеном у зборнику радова са овог скупа (*Сћање и персијективе развоја завичајних фондова*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2004, стр. 42), констатује: „Узроке сћањем сћању треба тражити у чињеници да се у прошлости велика пажња посвећивала обради монографских и серијских публикација, а мања брига за обуку библиотекара за тај рад. Нема ни приручника за тај рад.“

¹⁸ Десанка Стаматовић, *Мејодско ујушћиво за формирање и вођење завичајних фондова*, у: Глас библиотеке (Чачак). - Бр. 11 (2004), стр. 35.

¹⁹ „Према уговору, број 607, од 31. X 1979. године, који је склољен између Градске библиотеке у Чачку и легајора: оца Давида, браће Љуба и Милуштина Давидовића и сестара Радојке Бошковић, из Жежевице и Сшојанке Плазинић, из Мршинаца,

ра на преко 90 језика света,²⁰ чачанска Библиотека је на овај начин постала легатар драгоцене, зналачки и са колекционарском страшћу деценијама прикупљане збирке од 3 226 разгледница, дописних карата и честитки, чија је обрада у току. У овој богатој збирци сачуване су серије и појединачне илустроване карте, штампане у земљи и иностранству, на којима су портрети бројних личности (државника, црквених великодостојника, књижевника, музичара, глумаца итд.). Још заступљенији су мотиви из различитих области људског знања и делања (детали са народних ношњи и рукотворина, историјске сцене, празнични призори, цртежи са хумористичком поруком, карикатуре, оновремена чуда технике, илустрације бајки, спортски тимови, репродукције уметничких слика, рекламне дописнице, нотни записи популарних мелодија и др.). Својом бројношћу, али и разноврсношћу, ипак се издвајају разгледнице градова и туристичких знаменитости Југославије: Алексинац, Аранђеловац, Београд, Бајина Башта, Бања Ковиљача, Бања Лука, Неготин, Ниш, Нови Сад, Обреновац, Огулин, Опатија, Врањска Бања, Врање, Буковичка Бања, Топола, Варварин, Мостар, Златибор, Сурдулица, Тузла, Урошевац, Земун, Параћин, Петровац, Пирот, Рековац, Рашка, Студеница, Крагујевац, Краљево, Крушевац, Кучево, Лазаревац, Лесковац, Лозница, Љубљана, Мионица, Младеновац, Ријека, Сарајево, Карловац, Кикинда, Скопље, Корчула, Горњи Милановац, Гуча, Овчар Бања, Ивањица, само су нека са списка места чије се природно и архитектонско наслеђе налази на разгледницама у овој збирци. Највећу пажњу, с обзиром на то да се чувају у Завичајном одељењу чачанске Библиотеке, ипак привлаче разгледнице Чачка публиковане до 1941. године.

Разгледнице старог Чачка су, заједно са другим илустрованим дописницама из библиотеке целине Јована Давидовића, испечаћене и евиденти-

власници су њоклонили књиже овој усџанови“, пише Љубомир Марковић у књизи *Чишалишиџа и библиоџеке у Чачку*, Градска библиотека, Чачак, 1987, стр. 76. О презузимању легата и изложби вредних речника постављеној при свечаном потписивању уговора између Градске библиотеке и Давидовићевих најближих сродника у Дому културе 31. октобра 1979. године вест доноси и штампа, видети Д. [Даница] Поповић, „Драгоцен дар“, У: *Чачански глас* (Чачак). - Год. 48, бр. 44 (9. 11. 1979), стр. 8.

²⁰ О легату Јована Давидовића писала је Биљана Николић у раду *Легати Јована Давидовића*, у: *Глас библиотеке* (Чачак), бр. 7-8 (1996), стр. 56-60. Осим текста Биљане Николић у коме је указано на важније публикације у овој библиотеци целини, публикован је, у оквиру рада Милице Баковић *Сџара и реџка књиџа у Градској библиоџеци*, у: *Глас библиотеке*, (Чачак). - Год. 7, бр. 7-8 (1996), стр. 29-[49] и попис публикација штампаних до 1900. године и из ове библиотеке целине. Избор из збирке речника и лингвистичких приручника представљен је од 18. до 21. октобра 2001. године и на изложби *У њочешку беше реч*. Изложене публикације су пописане у истоименом каталогу. Види: мр Маријана Матовић, Оливера Вуксановић, *У њочешку беше реч : катиалоџ изложбе књиџа*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2001.

ране према приручнику *Инвентарисање библиотечке грађе* Душанке Ристић и Надежде Петронић у засебну књигу инвентара коју чини 315 познатих инвентарских листова за визуелну грађу (образац 9). Свих 66 разгледница носе ознаку ЈДр/инвентарски број, алфабетски и предметно су обрађене, и чувају се, са разгледницама Овчар Бање, Гуче и Горњег Милановца, у засебном албуму.

Алфабетски каталог разгледница из ове збирке део је општег електронског каталога Завичајног одељења чачанске Библиотеке. Обрада је обављена *de visu* и за све разгледнице су креирани записи у електронском каталогу, у програму БИБЛИО. Подаци су унети у образац за монографије, јер су од понуђених образаца (монографије, часописи, чланци, дисертације, корисници, патенти, стандарди, пројекти, карте) развијена само прва три. Јединице су, у складу са упутством за рад у овом програму Центра за научне информације и рефералну делатност Народне библиотеке Србије,²¹ обрађене према ISBD(NBM)²² и садржински класификоване. Како се ради о специфичној штампаној грађи са малобројним подацима нужним за обраду, и у овом случају показало се од колике би важности била *јерманенџина обука каталогизатора и активно праћење свих промена у овој комплексној и динамичној сфери библиотечке теорије и праксе*.²³

Разгледнице старог Чачка из ове збирке су формата 9 × 14 cm и представљају типичне призоре из србијанске вароши с краја XIX и прве половине XX века. Изузетке чине разгледница на којој је репродукована фотографија празничног окупљања у селу Бељина, у издању Младомира Стефановића (ЈДр/59), илустрована дописница у издању Књижаре Браће Шљивића, упућена из Чачка 1936. године пешадијском пуковнику Војину Стојиљковићу у Београд на којој је Чачак снимљен „из аероплана“ (ЈДр/1), као и разгледнице на којима је представљена панорама града са околином (ЈДр/12, ЈДр/ 13, ЈДр/60).

На највећем броју примерака представљене су централне, најлепше и најпрометније улице града: Краља Александра улица (ЈДр/2, ЈДр/66), Кнез Михаилова улица (ЈДр/3, ЈДр/39, ЈДр/52, ЈДр/113), Краља Милана улица (ЈДр/3, ЈДр/ 19, ЈДр/32, ЈДр/42, ЈДр/ 49, ЈДр/50), Сарајевска улица (ЈДр/24), Војводе Степе улица са хотел „Касином“ (ЈДр/64). Од велике важности су и

²¹ Биљана Косановић, Нада Поповић, Србислав Букумировић, *Библио : програм за аутоматизацију библиотечког пословања*, Народна библиотека Србије, Београд, 1997.

²² ISBD(NBM) : *међународни стандардни библиографски опис некњижне грађе*, Народна библиотека Србије, Београд, 2006.

²³ Светлана Јанчић, *Алфабетски каталог завичајног фонда*, у : Стање и перспективе развоја завичајног фонда, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2004, стр. 60.

илустроване дописнице на којима је Градски трг (ЈДр/27, ЈДр/40, ЈДр/55), или поједини локалитети (чачанска плажа ЈДр/58), али се информативношћу и квалитетом издвајају разгледнице на којима је забележен изглед појединих архитектонских објеката од привредног, војног и културно-историјског значаја. У Давидовићевој колекцији се налазе разгледнице на којима је забележен изглед оновремених репрезентативних објеката: Основне школе у којој се данас налази Економска школа (ЈДр/7, ЈДр/15, ЈДр/29, ЈДр/43, ЈДр/45), цркве (ЈДр/9, ЈДр/17, ЈДр/26, ЈДр/37), Окружног здања у коме су данас Народни музеј и Међуопштински историјски архив (ЈДр/41), Гимназије (ЈДр/53, ЈДр/54), Соколског дома (ЈДр/10, ЈДр/21), Касарне (ЈДр/11, ЈДр/62), Окружне болнице (ЈДр/44), Конака Јована Обреновића (ЈДр/14), Железничке станице (ЈДр/22, ЈДр/30), моста на Морави (ЈДр/23, ЈДр/56, ЈДр/65), гробнице војводе Степе Степановића (ЈДр/38). Из перспективе данашњег пажљивог посматрача, занимљиве су и разгледнице на којима се из заборава помаљају или поједине угоститељске и занатско-трговинске радње или читаве четврти (хотел „Русија“ (ЈДр/33), хотел „Крен“ (ЈДр/35, ЈДр/46), хотел „Српски краљ“ (ЈДр/57), ресторација на Железничкој станици (ЈДр/61), часовничарска и јувелирска радња Рад. П. Ђеловића (ЈДр/16), књижара Браће Шљивића (ЈДр/51), парни млин Николић и Комп. (ЈДр/47)).

Најбројније у овом делу Давидовићеве колекције (42 примерка) су црно-беле, а заступљене су и двобојне, као и топографске разгледнице у колору, умножене офсет штампом. С обзиром на композицију предње стране, оне се могу разврстати у три групе. Свега три разгледнице (ЈДр/25, ЈДр/31, ЈДр/34) представљају композиције више мотива (нпр. разгледница коју су издала Браћа Шљивић се састоји од пет црно-белих фотографија на којима су хотел „Русија“, зграда Гимназије, Улица краља Александра, снимак града из ваздуха, а на централној, у овалу, је црква, ЈДр/31). Разгледнице Исаила А. Петровића, првог чачанског штампара, за које се претпоставља да су и најстарије, пример су композиције топографских садржаја са орнаментима (ЈДр/47, ЈДр/48). Оне се управо применом сецесијске орнаментике и разликују од свих других штампаних разгледница са мотивима Чачка.²⁴ Ипак, највише је разгледница на којима доминира само један мотив (улица, трг, споменик, објекат).

О пореклу и техници слике на разгледницама старог Чачка у овој збирци могу се изрећи закључци подударни са онима до којих је Бранко

²⁴ „Име за које се везује употреба најранијих примерака декоративних клишеа са сецесијском флоралном орнаментиком за оквире разгледнице, позивнице и картонских подлога за фотографије је име Исаила А. Петровића“ – истиче Ангелина Фолгић-Корјак у тексту „Елементи стила сецесије у Чачку“, у: *Чачански глас* (Чачак). - Год. 49, бр. 22 (28. 05. 1982), стр. 16.

Васиљевић дошао истражујући разгледнице Београда из исте епохе: „Цртежи или акварели су обично рађени према фоотографијама, што се лако утврђује упоређивањем цртаних разгледница са илустрованим мошвицама на репродукованим фоотографијама. Фоотографије су у припреми за штампу биле редовно обрађиване, било да су прављени исечци фоотографија па су мошвице штампани са прелазима у слободним облицима где су се оштре ивице губиле, било да су вршене неке грубе промене и мењани подаци на самим сликама. Тако су гошово увек цртане позадине или су вршене решуси да би се ошкклонили или појачали делови ради „пролејшавања“ мошвица или наљашавања гејшала... Ова ојсежнија обрада догавала је фоотографијама елементи веће привлачностии, с грубе ситране на шај начин се смањивала њена документишарност. У неким случајевима то се чинило врло невешто.“²⁵

Атрибуција старих разгледница је проблем који каталогизатор данас врло тешко успева да разреши. Наиме, ова врста библиотечког материјала и данас је неретко схваћена као ефемерна, израђена у комерцијалне и пропагандне сврхе, те стога остаје непотписана. Само добри познаваоци ликовне уметности и историје фотографије једне средине могу одредити аутора цртежа или за разгледницу коришћене фотографије. Стога се, за сада, са сигурношћу зна аутор свега три разгледнице о којима је у овом раду реч (ЈДр/38, ЈДр/59, ЈДр/61), јер је на адресној страни одштампано име њиховог аутора, познатог чачанског фотографа Тома Зупана (1897-1947).²⁶

За истраживаче нарочито занимљива може бити управо компарација истог амбијента или здања која је могућа захваљујући разгледницама објављеним у различито време, мада је и прецизно датовање један од најсложенијих задатака каталогизатора. Обрађени и у прилогу наведени примери то потврђују: ни на једној од 66 разгледница није одштампана година издања, те су приближни подаци о датуму издавања и дистрибуције утврђивани на основу секундарних извора и уношени у угласту заграду. Приликом обраде јединице не би требало поистовећивати датум снимања фотографије, тј. предметну хронолошку пододредницу (који се условно може утврдити на основу изгледа снимљених објеката, технике снимања, штампе, типологије разгледница, површине предвиђене за писање текста, хронологије рада књижарских и штампарских радњи) са датумом њеног издања. Само време снимања се приближно може одредити на основу споменутих параметара, при чему је од великог значаја сарадња историчара и стручњака за историју

²⁵ Branko Vasiljević, *Beograd : sto godina na ilustrovanim dopisnicama : 1896-1996*, Београд, 1996, стр. 9.

²⁶ Историју фотографије у Моравичком округу истраживао је Драгољуб Вујовић из Чачка. Резултати тог истраживања обухваћени су радом *Фоотографи у Моравичком округу*, који ће ускоро бити објављен.

фотографије и технику штампе.²⁷ Известан, али често врло непоуздан траг који библиотекар може користити, јесте и рукописни садржај који би требало уносити у тзв. напомену о примерку, тј. напомену која се односи на примерак у руци. Из података о примаоцу и пошиљаоцу, датуму слања на поштанском жигу, може се са сигурношћу утврдити једино време пре кога је разгледница штампана (нпр. разгледница упућена *госпођици Љубици Нешићевој*, издање Исаила А. Петровића, носи датум *1. август 1905. године*, а зна се да је овај штампар 1898. године започео своју делатност у Чачку.²⁸ Од велике важности за датирање разгледница јесте и познавање штампарско-издавачке делатности подручја које је на њима представљано, мада се међу овим разгледницама Чачка налазе и примерци из серија које је објављивала Књижара Рајковића и Ђуковића, *несумњиво водећа и издавања квалитетних, разноврсних и документарно веома вредних разгледница Србије и Београда*,²⁹ али и поједини примерци из серије *Heliodor* загребачког издавача Јосипа Чакловића.³⁰ Такође, у овој збирци је сачувана разгледница Чачка објављена у мариборском *Heliosax*-у, као и у фирми *Kunstanstalt Rosenblatt* у Франкфурту. У најређа издања међу разгледницама Чачка, објављиваним у другим градовима и државама до 1941. године, свакако спадају разгледнице које је издала *Минерва* из Прага за време Првог светског рата. На једној од њих (ЈДр/20) је сцена из центра града (данашње Градско шеталиште) са здањем на коме се јасно уочава натпис *KK Stadt-Polizei*, а на другој је фотографија срушеног железничког моста преко Мораве у чијем углу је натпис *Ћаџак-Serbien Gesprengte Brücke*. Ипак, најзанимљивије за овдашње истраживаче, а нарочито за библиографе, јесу управо разгледнице које су издавали чачански штампари. Иако у списку својих услуга, објављеном у огласу којим обавештава грађанство да је, уз књижарску, отворио и штампарску радњу, не наводи штампање разгледница,³¹ Исаило А. Петровић (1865-1914), први чачански штампар, бавио се њиховим издавањем. У збирци Јована Давидовића сачуване су четири разгледнице на којима је као издавач назначена управо његова радња. У Давидовићевој збирци, уз њих се налази пет разгледница у издању Анастаса Ђ. Константиновића и две на којима је као издавач потписан Бранислав Ј. Петровић Ресавац, књижари који су доцније отварали радње у бившем Пе-

²⁷ За разгледнице Чачка које су дигитализоване и објављене на сајту www.dis-cak.org.yu, време снимања, односно период који илуструју, одредио је библиотекар Богдан Трифуновић, дипломирани историчар.

²⁸ Марија Орбовић, *Чачанско штампарство и издаваштво*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 1998, стр. 15-17.

²⁹ Бранко Васиљевић, *истио*, стр. 13.

³⁰ *Истио*, стр. 14.

³¹ Марија Орбовић, *истио*, стр. 15.

тровићевом дућану.³² Најзначајнији издавачи илустрованих дописница, судећи по броју сачуваних примерака (32) у Давидовићевој збирци, јесу браћа Шљивићи, Милутин и Милош, који су 1909. године у Чачку отворили воскарску радњу, а потом су у свом дућану у Улици краља Милана број 7 (данас Улица жупана Страцимира) отворили и књижару.³³ Једна од разгледница коју су објавили може се сврстати и у рекламни материјал, јер приказује управо њихову трговину и запослене у њој (ЈДр/51). Поред набројаних трговаца књигамa и штампара, поједине разгледнице Чачка пре Другог светског рата сачуване у овој збирци, издавали су овдашњи власници дућана и занатлије којима издаваштво ни књижарство нису биле примарне делатности. Примерци разгледница потписани њиховим именима поткрепљују речи врсног познаваоца историје фотографије, Бранибора Дебељковића: „*Може се рећи да је свака књижара, ња и бакалска радња и у најмањем месту, издавач који издаје и шtamма разгледнице. Врло су занимљиве, али рејке, разгледнице баи шtamма индивидуалних издавача, вероватно због мањих шиража, који овим разгледницама праве уједно рекламу за своју радњу и за место пребивања. Обично се пред радњом или кафаном окупи гости свешта који се „слика“, ња нам овакве разгледнице дају обиље материјала дошова за чашаве социолошке студије.*“³⁴ У ову групу разгледница спадају две разгледнице на којима је као индивидуални издавач потписан Марко Драгићевић, и по једна на којој срећемо имена чачанских трговаца и занатлија – Милутина Глишића, Тома Зупана, Божидача Р. Вујића и Младомира Стефановића. Подробије истраживање и евентуално комплетирање серија и прибављање појединачних разгледница из прошлости, ажурно праћење текуће продукције, уз неизоставан рад на заштити и стварању услова за коришћење библиотечке грађе јесу једна од бројних обавеза која библиотекарима Завичајног одељења тек предстоји.

Дигитализација и коришћење разгледница

„Крај 20. века усмерио је пажњу библиотекара на дигитализовање збирки књижне и некњижне грађе. Били су руковођени двама основним разлозима, који представљају суштинину библиотечке делатности: заштитна примерка и доступности публикација и информација. Дигитализовани облик заправо је сурогат оригинала, настао са жељом да се заштити његова тренутна слика, како му слични ушцаји не би могли наудити, као и да се

³² Детаљније о развоју књижарства у Чачку пишу Зоран Маринковић и Радован М. Маринковић у књизи *Чачанска „Просвета“*, Просвета, Чачак, 2003.

³³ *Исто*, стр. 26.

³⁴ Бранибор Дебељковић, *Стара српска фотографија*, Народна библиотека Србије, Београд, стр. 241.

ошвори, у просјорном, временском, њравном смислу коришћење шоџа ѡри- мерка“³⁵ – истиче проф. др Александра Вранеш. У сладу са свакодневним потребама, захтевима времена и својим могућностима, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“ започела је овај конѡинуирани и динамични про- јекат сѡварања велике збирке диѡиѡализованих фошоѡграфија, ѡлакаѡа, књиѡа, ѡексѡова³⁶ управо дигитализацијом разгледница Чачка и околине из библиотеке целине Јована Давидовића. Разврстане у две целине – Чачак са околином и Разгледнице и доѡисне карѡе, могу се погледати на веб адре- си: www.cacak-dis.org.yu/digitalna_biblioteka/index.html, чиме је у знатној мери олакшано њихово коришћење, али и значајно повећано интересовање кори- сника за ову вредну и, до сада, углавном, запостављену колекцију. Наредни корак представљала би израда фотомонографије коју нека маѡа места већ одавно имају,³⁷ уз сталну мисао да стварање нових вредности има смисла са- мо уз постојани напор усмерен ка очувању културне баштине. Једино тако се, уз непрекидно опирање последицама немара, недоследности и кратковек- ког памћења, може остварити културни континуитет. Да то не треба губити из вида ни у овом случају, опомињу нас и речи Наде Радовановић и мр Соѡе Бокун-Ђинић у предговору књиѡе *На разгледници ѡраѡ, посвећеној разглед- ницама Шапца: „Разгледнице ѡред нама су врѡа завешѡања. Уѡркос сѡа- ѡичности слике, уѡисци нису зајечаћени у времену и ѡросѡору: они или ѡребражавају ѡрошлосѡ гајући јој садашња знања и искуѡва, или задр- жавају ѡочешни уѡисак дивљења и нашеѡ ѡошѡовања.“*³⁸

³⁵ Александра Вранеш, *Значај диѡиѡализације завичајних збирки и ѡсебних колек- ција*, у: Mons Aureus (Смедерево). - Бр. 16 (2007), стр. 151.

³⁶ Богдан Трифуновић, „Интернет у српском библиотекарству и нови веб сајт Библио- теке у Чачку“, у: *Глас библиотеке* (Чачак). - Бр. 13 (2006), стр. 13.

³⁷ Бројне су, нарочито у последњим деценијама, фотомонографије градова за које су основну грађу представљале управо старе разгледнице. Таквим албумима предста- вљени су дух и архитектонско наслеђе Београда (Бранко Васиљевић: *Београд : сѡо ѡодина на илусѡрованим доѡисницама : 1896-1996*, Б. Васиљевић : Editions francor- hiles, Београд, 1996), Ивањице (Градимиѡ Ж. Луковић: *Сѡаро лице Ивањице : Ива- њица са сѡарих разгледница*, Г. Ж. Луковић, Београд, 1990; Мирчета Јовановић, Александар Николић, Петар Вуловић, *Ивањички албум*, Фото студио „Звезда“, Ивањица, 2004), Крушевца (Адам Стошић, *Крушевац на сѡарим разгледницама*, Крушевац, 1982), Горњег Милановца (*Сѡари Милановац*, прир. Миломир Глишић и др., Еурографик, Музеј рудничко-таковског краја, Дечје новине, Горњи Милано- вац, 1995; Душан Д. Илић, *Породични албум сѡароѡ Милановца*, СО Горњи Милано- вац, 1999), Ариља (Стеван Игњић, *Ариље са сѡарих разгледница*, Културни цен- тар Ариље, 1994), Шапца (*На разгледници ѡраѡ : ѡоздрав из Шайца* / [приредиле Нада Радовановић и Соѡа Бокун-Ђинић], Библиотека шабачка, Шабац, 2005). Ре- ѡи су примери објављених библиографија разгледница (*Библиоѡрафија сенћан- ских разгледница*, Сента, 1964).

³⁸ *На разгледници ѡраѡ : ѡоздрав из Шайца* / [приредиле Нада Радовановић и Соѡа Бокун-Ђинић]. – Шабац : Библиотека шабачка, 2005, стр. 7.

ПОПИС РАЗГЛЕДНИЦА ЧАЧКА У ЛЕГАТУ ЈОВАНА ДАВИДОВИЋА

1. Чачак [Сликовна грађа] : [снимак из авиона]. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [после 1927]. - 1 разгледница : тонирана окер ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 13. јуна 1936. године из Чачка Војину Стојиљковићу, пешадијском пуковнику у Београд. ЈДр/1
2. Чачак [Сликовна грађа] : краља Александра улица. - [Чачак] : Б. Р. Вујичић, [око 1930]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 20. маја 1932. године из Чачка Љубомиру Планојевићу у Гучу. ЈДр/2
3. Чачак [Сликовна грађа] : Улица Краља Милана. - Чачак : Књижара Анастаса Ђ. Константиновића, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 26. новембра 1920. године из Чачка Михаилу Васовићу у Београд. ЈДр/3
4. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : радња м. [тј. М]арка д[тј. Д]рагутиновића. - [Чачак] : [М. Драгутиновић], [пре 1909]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка Меланији Видић у Београд. ЈДр/4
5. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] = Gruss aus Tschatshak : Кренов хотел. - [Б.м.] : [б. и.], [око 1900]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка 11. 8. 1900. године Драгињи Јање Поповића у Ужице. ЈДр/5
6. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] = Grus aus Tschatshak : Глишића дућана : Glischits Geschalt. - [Чачак] : М. Глишић, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена Михајлу Васовићу у Београд. ЈДр/6
7. [Чачак] [Сликовна грађа] : [Основна школа са Кр. судом]. - Чачак : Књижара Бране Ресавца, [око 1927]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка 29. марта 1935. године Крешимиру Шалату у Билећу. ЈДр/7
8. Чачак [Сликовна грађа] : Љубић. - Чачак : Књижара Бране Ресавца, [1927]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm ЈДр/8
9. Чачак [Сликовна грађа] = Tschatchak : Саборна црква. - Београд : Књижара Рајковића и Ђуковића, [око 1911]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка 1912. године Милутину Шљивићу. ЈДр/9

10. Чачак [Сликовна грађа] : [Соколски дом]. - Загреб : Чакловић, [око 1924]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
 Поднаслов је додао каталогизатор. - Разгледница упућена госпођи Шефа службе 39. ЈДр/10
11. Чачак [Сликовна грађа] : Војна касарна. - Чачак : Повл. Књижара Браће Шљивића, [пре 1930]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
 Разгледница упућена из Чачка инжењер пуковнику господину Евгенију Мозетићу у Крагујевац. ЈДр/11
12. Чачак [Сликовна грађа] : изглед околине. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [1930]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
 Разгледница упућена из Чачка 1930. године Зори Ристовић, поштанском службенику. ЈДр/12
13. Целокупан изглед Чачка [Сликовна грађа]. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [б. г.]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
ЈДр/13
14. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : дворак господара Иов. Обреновића. - [Чачак] : Књижара Исаила А. Петровића, [190?]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
 Разгледница упућена 1. августа 1905. године из Чачка Љубици Нешићевој у Београд. ЈДр/14
15. Чачак [Сликовна грађа] : Основна школа и гимназија. - Чачак : Књижара Анастаса Ђ. Константиновића, [око 1912]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
 Разгледница упућена из Чачка 1922. године Васи Димитријевићу. ЈДр/15
16. Чачак [Сликовна грађа] : [часовничарска и јувелирска радња Рад. П. Ђеловића]. - Zagreb : Foto-Material od t. t. Griesbach i Knaus, [после 1921]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
 Поднаслов додао каталогизатор. ЈДр/16
17. Чачак [Сликовна грађа]. - Zagreb : Čaklović, [s. a.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
ЈДр/17
18. Чачак [Сликовна грађа] : Кнез Михаилова улица. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [после 1921]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
ЈДр/18
19. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Милина [тј. Милана] улица са цркве. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1929]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
 Разгледница упућена из Чачка Мијаилу Јефтићу општинском деловођи у Горњи Милановац. ЈДр/19

20. Чачак [Сликовна грађа] : [за време окупације у Првом светском рату]. - Prague : Minerva, [1915]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Примерак оштећен. - Разгледница упућена из Чачка 1924. године Милораду Цветковићу, месару у Лазаревац. ЈДр/20
21. [Соколски дом Танаско Рајић][Сликовна грађа]. - [Б. м.] : [б. и.], [после 1924]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Наслов је додао каталогизатор. ЈДр/21
22. Чачак [Сликовна грађа] : Железничка станица. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [пре 1933]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- ЈДр/22
23. Ђаџак [Сликовна грађа] : Serbien : Gesprengte Brucke. - Prague : Minerva, [191?]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- ЈДр/23
24. Чачак [Сликовна грађа] : Сарајевска улица. - Чачак : Књижара Анастаса Ђ. Константиновића, [191?]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена из Чачка Кости Кимергу у Обреновац. ЈДр/24
25. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : Војводе Степе Улица са Хотел Касином : Основна школа : Хотел Крен : Палата Драгомировић : Војна Касарна. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [1930]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена 1. септембра 1930. године из Чачка Ђорђу Окановићу у Београд. ЈДр/25
26. Чачак [Сликовна грађа] : Црква. - Чачак : Књижара Анастаса Ђ. Константиновића, [1921-1926]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- ЈДр/26
27. Чачак [Сликовна грађа] : трг пре 100 година : [према цртежу Феликса Каница из 1859. године]. - [Б. м.] : [б. и.], [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Поднаслов је додао каталогизатор. ЈДр/27
28. Чачак [Сликовна грађа] : Палата Драгомировић. - Чачак : Повл. књижара браће Шљивића, [б. г.]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- ЈДр/28
29. Чачак [Сликовна грађа] : Основна школа. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [око 1927]. - 1 разгледница ; црно-бела ; 9 × 14 cm
- ЈДр/29
30. Чачак [Сликовна грађа] : Железничка станица. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [пре 1933]. - 1 разгледница : црно-бела : 9 × 14 cm

- Разгледница упућена 17. јуна 1933. године Милутину Шљивићу, трговцу, у Београд.
ЈДр/30
31. Ђаџак [Сликовна грађа] = Чачак. - Чачак : Књиж. Браће Шљивића, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Разгледница је упућена из Чачка 27. децембра 1947. године Управи основне школе и прогимназије у Бачки Ковиљ.
ЈДр/31
32. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Милана Улица : изглед са цркве. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1929]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница је 30. септембра 1929. године из Чачка упућена Михаилу Костићу у Трстеник.
ЈДр/32
33. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа]. - [Чачак] : Књижара Исаила А. Петровића, [190?]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Примерак оштећен. - Разгледница је 24. августа 1908. године упућена Илији М. Ракићевићу у Алексинац.
ЈДр/33
34. Чачак [Сликовна грађа] = Ђаџак : Краља Александра Улица са великом пијациом : Хотел Српски краљ : Кужељева улица : Кнез Миланова Улица : Краља Александра Улица. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [око 1935]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Разгледница је 12. XII 1935. године из Чачка упућена Милошу Нешковићу у Ниш.
ЈДр/34
35. Чачак [Сликовна грађа] : [хотел Крен]. - Чачак : Књижара Анастаса Ђ. Константиновића, [пре 1921]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Поднаслов је додао каталогизатор. - Разгледница је упућена IX 1921. године из Чачка Војиславу Михаиловићу, лекару, у Београд.
ЈДр/35
36. Чачак [Сликовна грађа] : Касарна. - Zagreb : Ćaklović, [око 1923]. - 1 разгледница : тонирана ; 9 × 14 cm
- Разгледница је упућена 6. VII 1922. из Чачка Милици Косте Симића у Београд.
ЈДр/36
37. Чачак [Сликовна грађа] : Црква. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [између 1929. и 1937.]. - 1 разгледница : податак о боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница је упућена 9. септембра 1937. године из Јагодине Мићи Узелцу, професору Учитељске школе, у Сомбор.
ЈДр/37
38. ЗУПАН, Томо
Гробница војводе Степе Степановића у Чачку [Сликовна грађа] / Томо Зупан. - Чачак : Фото-атеље Т. Зупан, [око 1930] ([Чачак : б. и.]). - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm

- Разгледница упућена 17. септембра 1940. године из Чачка Војину Стоиљковићу, пуковнику у пензији, у Београду. ЈДр/38
39. Чачак [Сликовна грађа] : Кнез Михаилова улица. - Чачак : Књиж. Браће Шљивића, [б. г.] (Maribor : Heliosax). - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена 11. августа 1900. године Драгињи Ј. Поповића у Ужице. ЈДр/39
40. Чачак [Сликовна грађа] : трг пре 100 година. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, 1937. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/40
41. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] = Tchatchak : Окружно здање. - Frankfurt : Kunstanstalt Rosenblatt, [око 1900]. - 1 разгледница : тонирана ; 9 × 14 cm ЈДр/41
42. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Милана Улица са Црквом. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1929]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена 15. јула 1930. године из Чачка Љубици М. Васовић у Београд. ЈДр/42
43. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : [кола. - Чачак : М. Драгутиновић, [око 1906]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена 5. августа 1906. године Мари А. Станојевићки у Соко Бању. ЈДр/43
44. Чачак [Сликовна грађа] : Okružna bolnica. - Prague : Minerva, [пре 1918]. - 1 razglednica : crno-bela ; 9 × 14 cm ЈДр/44
45. Чачак [Сликовна грађа] : Основна Школа. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1927]. - 1 фотографија : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена у јануару 1926. године Милосаву Гавриловићу у Нови Сад. ЈДр/45
46. Чачак [Сликовна грађа] : Хотел Крен. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [после 1921]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена из Чачка Радовану З. Богићевићу, артиљеријском пуковнику, у Београд. ЈДр/46
47. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : парни млин Николић и Комп. - Чачак : Књижара Исаила А. Петровића, [око 1903]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
- Разгледница упућена 3. јуна 1903. године из Чачка М. Милинчевићу, наставнику, у Буково код Неготина. ЈДр/47
48. Поздрав из Чачка [Сликовна грађа] : [центар града]. - Чачак : Књижара Исаила А. Петровића, [око 1903]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm

- Разгледница упућена 16. марта 1905. године из Чачка Меланији Видић у Београд.
ЈДр/48
49. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Милана улица. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [између 1921-1927]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Насл. преузет са реверсне стр. разгледнице. ЈДр/49
50. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Милана улица. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [између 1921-1927]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm ЈДр/50
51. [Повлашћена Бачка књижара Браће Шљивића у Чачку][Сликовна грађа]. - [Чачак] : [Повлашћена књижара Браће Шљивића], [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/51
52. Чачак [Сликовна грађа] : Кнез Михаилова улица. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1927]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Насл. и поднасл. преузети са реверсне стр. разгледнице. - Разгледница упућена 7. септембра 1927. године Жив. Ранковићу, бриг. генералу, у Београд.
ЈДр/52
53. Чачак [Сликовна грађа] : Нова Гимназија. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [између 1927-1936]. - 1 разгледница : тонирана окер ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 22. јуна 1936. године Војину Стојиљковићу, пеш. пуковнику, у Београд. ЈДр/53
54. Чачак [Сликовна грађа] : Нова гимназија. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, око 1929. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка Радовану Ц. Богвићевићу у Београд. ЈДр/54
55. Велика пијаца - Чачак [Сликовна грађа]. - Чачак : Књижара Браће Шљивића, [око 1937]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 17. августа 1938. године Јелени Умех у Нови Сад. ЈДр/55
56. Чачак [Сликовна грађа] : [Железнички мост преко Мораве]. - Zagreb : Ćaklović, [s. a.]. - 1 разгледница : тонирана окер ; 9 × 14 cm
Поднаслов је додао каталогизатор. ЈДр/56
57. Чачак [Сликовна грађа] : хотел Српски краљ са црквом. - Чачак : Књиж. Браће Шљивића, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 6. августа 1947. године Свети Јеремићу у Београд. ЈДр/57
58. Чачанска плажа [Сликовна грађа]. - Чачак : Браћа Шљивић, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/58

59. ЗУПАН, Томо
Чачак [Сликовна грађа]. : Ђурђевдански уранак : Бијељина / [Томо] Зупан. - Чачак : М. Стефановић, [б. г.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 14 × 9 cm
Разгледница упућена Раји Планојевић у Гучи. ЈДр/59
60. Чачак [Сликовна грађа] : Изглед околине. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [б. г.]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm ЈДр/60
61. ЗУПАН, Томо
[Ресторан на Железничкој станици пре Другог светског рата][Сликовна грађа] / [Томо] Зупан. - [Чачак] : [б. и.], [193?]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/61
62. Чачак [Сликовна грађа] = Tchatchak : Касарна X пука. - Београд : Књижара Рајковића и Ђуковића, [око 1909]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена из Чачка Сави Т. Поповићу у Београд. ЈДр/62
63. Чачак [Сликовна грађа] : Војводе Степе Улица са Хотел Касином. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [око 1930]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm
Разгледница упућена 11. маја 1931. године из Чачка у Београд. ЈДр/64
64. Чачак [Сликовна грађа] : Мост преко Мораве. - Zagreb : Џакловић, [s. a.]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/65
65. Чачак [Сликовна грађа] : Краља Александра ул. - Maribor : Heliosax, [после 1921]. - 1 разгледница : црно-бела ; 9 × 14 cm ЈДр/66
66. Чачак [Сликовна грађа] : Кнез Михаилова Улица. - Чачак : Повл. књижара Браће Шљивића, [после 1921]. - 1 разгледница : у боји ; 9 × 14 cm ЈДр/113

Литература

1. Баковић, Милица: *Сћара и рејка књижа у Градској библиотеци*, у: Глас библиотеке (Чачак). - Год. 7, бр. 7-8 (1996), стр. 29-[49].
2. Брковић, Љиљана: *Завичајни фондови*, у: Заједница библиотека (Београд), 1975, 1-2, стр. 24-37.
3. Брковић, Љиљана: *Предметна класификација*, Народна библиотека Србије, Београд, 1997.
4. Вранеш, Александра, *Завичај кроз њризму библиотека*, у: Панчевачко читалиште (Панчево). - Год. 2, бр. 3 (новембар 2000), стр. 26-28.
5. Вранеш, Александра: *Значај дигитализације завичајних збирки и посебних колекција*, у: Mons Aureus (Смедерево). - Бр. 16 (2007), стр. 151-[158].

6. Вујовић, Драгољуб: *Фошографи у Моравичком округу* (рукопис).
7. Дебељковић, Бранибор: *Стара српска фошографија*, Народна библиотека Србије, Београд, 2005.
8. Драшковић, Драган: *Фошографије и разгледнице у Народном музеју Краљево*, у: *Наша прошлост* (Краљево). - Бр. 6 (2007), стр. 33-71.
9. Jokanović, Vladimir, Popović, Emil, Stojanović, Miloš, *Mala jugoslovenska enciklopedija bibliotekarstva*, Nova knjiga, Beograd, 1988.
10. Косановић, Биљана, Поповић, Нада, Букумировић, Србислав: *Библио : програм за аушоматизацију библиотечког њословања*, Народна библиотека Србије, Београд, 1997.
11. Луковић, Градимир Ж.: *Старо лице Ивањице*, Г. Ж. Луковић, Београд, 1990.
12. Марковић, Љубомир: *Чишалишћа и библиотекe у Чачку*, Градска библиотека, Чачак, 1987.
13. Маринковић, Радован М.: *Чачанско књижарство до Првог светског рата*, у: *Зборник радова Народног музеја XXXI* (Чачак), 2001, стр. 105-112.
14. Матовић, Маријана, Вуксановић, Оливера: *У њочешку беше реч : каталог изложбе књиџа*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 2001.
15. *На разгледници шраг : њоздрав из Шайца* / [приредиле Нада Радовановић и Соња Бокун-Ђинић], Библиотека шабачка, Шабач, 2005.
16. Ненезић, Снежана: *Диџитализација локалних завичајних збирки*, у: *Савремена библиотека* (Крушевац). - Бр. 23 (2006), стр. 37-40.
17. Ненезић, Снежана: *У библиотеку њо ѡлакаше, разгледнице, њозвнице, календаре*, у: *Савремена библиотека* (Крушевац). - Бр. 22 (2005), стр. 28-32.
18. Николић, Биљана: *Леџаи Јована Давидовића*, у: *Глас библиотеке* (Чачак). - Бр. 7-8 (1996), стр. 56-60.
19. Никчевић, Драгутин: *Прилоџ обради разгледница*, у: *Библиотекар* (Београд). - Год. 14, бр. 3 (1962), стр. 226.
20. Никчевић, Драгутин: *Израда каталоџа фошографија*, у: *Библиотекар* (Београд). - Год. 16, бр. 1-2 (1964), стр. 73-77.
21. Орбовић, Марија: *Чачанско штамјарство и издаваштво : библиографија 1833-1941*, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак, 1998.
22. Перишић, Никола: *Фонд фошографија у Завичајном одељењу Библиотеке града Београда*, у: *Годишњак града Београда* (Београд). - Књ. 47-48 (2000-2001), стр. 163-185.

23. Поповић, Даница: *Драгоцен дар*, у: Чачански глас (Чачак). - Год. 48, бр. 44 (9. новембар 1979), стр. 8.
24. Радовановић, Зденка: *Архитектонске грађевине Чачка на старим разгледницама*, у: Зборник радова Народног музеја ХХХIV (Чачак), 2004, стр. 107-129.
25. Радовановић, Зденка: *Чишћење и шумачење амбијенталних приказа Чачка са старих фотографија и разгледница*, у: Зборник радова Народног музеја ХХХIII (Чачак), 2003, стр. 71-88.
26. Ристић, Душанка, Петронић, Надежда: *Инвентарисање библиотечке грађе*, Народна библиотека Србије, Београд, 1998.
27. Ристић, Љубодраг П.: *Фотографија као историјски извор*, у: Зборник Матице српске за историју (Нови Сад). - Бр. 43 (1991), стр. 119-126.
28. Стаматовић, Десанка: *Методско упућство за формирање и вођење завичајних фондова у оштинским народним библиотекама*, у: Глас библиотеке (Чачак). - Бр. 11 (2004), стр. 15-40.
29. Стојменовић, Драган: *Збирка разгледница Завичајног одељења Народне библиотеке Бор*, у: Бележница (Бор). - Год. 9, бр. 16 (2007), стр. 67-71.
30. Сотиров-Ђукић, Васка: *Завичајне збирке у дигиталном добу*, у: Панчевачко читалиште (Панчево). - Год. 4, бр. 6 (мај 2005), стр. 46-49.
31. Тимотијевић, Милош: *Борба традиција : називи улица у Чачку*, у: Зборник радова Народног музеја (Чачак), 2004, стр. 107-129.
32. Тодић, Миланка: *Историја српске фотографије*, Просвета, Музеј примењене уметности, Београд, 1993.
33. Трифуновић, Богдан, *Интернет у српском библиотекарству и нови веб сајт Библиотеке у Чачку*, у: Глас библиотеке (Чачак). - Бр. 13 (2006), стр. 5-15.
34. Чомић, Мирослав: *Нека искуства у раду Завичајне службе Народне библиотеке „Вук Караџић“ у Крагујевцу*, у: Заједница библиотека (Београд). - Бр. 1-2 (1975), стр. 48-58.
35. Шкаламера, Жељко: *Београдске разгледнице*, у: Годишњак града Београда (Београд). - Књ. 30 (1983), стр. 113.

PICTURE POSTCARDS OF CHACHAC IN LIBRARY LEGACY
OF JOVAN DAVIDOVICH*Summary*

The example of picture postcards collection of old Chachac from the library legacy of Jovan Davidovich, which is a considerable substitute for the gaps in the collection of local history material of the local history department of the Public Library „Vladislav Petkovich Dis“, points out the importance of library holding of this type as an authentic picture source for research of the past of a region. Pointing out to terminological disaccord and the specific problems which meet the librarians during retrospective acquisition, keeping in care, processing of the picture postcards. On the example of this collection the paper also deals with some of the contemporary possibilities of their conservation and showing.

Key words: picture postcard, library holdings, Public Library „Vladislav Petkovich Dis“, local history department, library legacy of Jovan Davidovich

Olivera Nedeljkovich

